

РЕЦЕНЗІЯ
на підручник для 8-го класу
«Historia» Tomasza Malkowskego, 2018.

Підручник розповідає про події в Польщі і висвітлює основні епізоди всесвітньої історії від початку Другої світової війни до сучасності. Автор розповідає про події доступною мовою, методичний апарат цілком задовільний, підручник добре ілюстрований. Обмежившись цими позитивними висновками, зосередимо увагу на вдосконаленнях, які можуть бути зроблені при його перевиданні (або першому виданні, якщо тепер маємо тільки електронну версію).

Т. Малковські зазначає, що підручник відповідає програмі. Якщо це так, то головне зауваження має адресуватися авторам програми, а не підручника. Останні два розділи є проблемними: розділ 32 «Сучасний світ» (технологічна революція, глобалізація, багатополюсний світ) і розділ 33 «Польща в НАТО і ЄС». Хронологічні розділи, які стосуються Польщі та її сусідів, обриваються на початку 1990-х рр. Польща ще висвітлюється в розділі 33, але розвиток держав, які виникли після розпаду СРСР (передусім це Росія, Україна, Білорусь) випадає з поля зору. А це три десятиліття надзвичайно динамічних процесів, що відбулися в країнах, які мають спільний з Польщею кордон.

Всі інші зауваження, окрім вищенаведеного, є «точковими», і вони можуть бути враховані негайно.

Стор. 8-9. Автор стверджує, що 23 серпня 1939 р. СРСР і Німеччина підписали пакт Ріббентропа-Молотова, і в додатковому таємному протоколі поділили між собою Центрально-Східну Європу. Далі сказано, що у відкритій частині пакту СРСР зобов'язався зберігати нейтралітет у випадку війни Німеччини з іншими державами, що означало згоду на агресію Німеччини проти Польщі.

Документ, який підписаний 23 серпня, називався Договором про ненапад і містив в собі зобов'язання кожної сторони зберігати нейтралітет у випадку

нападу на одну з них. До договору про ненапад, який був опублікований, прикладався таємний додатковий протокол обсягом в півтори сторінки з розподілом сфер інтересів Німеччини та СРСР в Центрально-Східній Європі. Ось цей протокол і є пактом Ріббентропа-Молотова. Про його існування американці дізналися негайно, але мовчали. Офіційно тоді фігурував тільки договір про ненапад. Як правило, в енциклопедіях цей договір позначений під терміном «пакт Ріббентропа-Молотова», але при викладі теми потрібно враховувати нюанси.

Стор. 57. «Ялтинська конференція вирішила поділити повоєнну Європу на два ворожі блоки держав: комуністичний Схід і демократичний Захід». Зрозуміло, що такого рішення лідери трьох країн не виносили.

На стор. 58 наводиться таблиця цивільних і військових втрат в країнах – учасницях Другої світової війни. Практично всюди цифри не співпадають з тими, які наводить Володимир Косик (Німеччина і Україна у Другій світовій війні. – Львів, 1993. – с.627). Наприклад, цивільні втрати Італії у Малковського – 242 тис., а у Косика – 400 тис. Військові втрати – відповідно 153 тис. і 100 тис. Військові втрати Польщі у Малковського 320 тис., а цивільні -5480 тис. Відповідно у Косика – 123 тис. і 4877 тис. осіб.

Порівняння з іншими виданнями теж викликає подив. Зокрема, в енциклопедії «Великая отечественная война 1941-1945» (Москва,2010, відп. Редактор О.Чубар'ян) безповоротні втрати Німеччини – 10,1 млн. осіб, причому цивільне населення – 3,3 млн. (с.461-462). У Малковського військові втрати складають 3760 тис., а цивільні – 2060 тис.

Стор. 65. Чотири депортації польських громадян з підконтрольної СРСР території (лютий, квітень, червень 1940 р. і травень 1941 р.) дали такий результат – 330 тис. осіб. Польські джерела подають трохи іншу цифру – 320 тис. осіб. Див.:

Represje sowieskie wobec Polakow i obywateli polskich. Ministerstwo sprawiedliwosci RP. – Warszawa, 2000. – p.26.

Glowacki A. Deportowani w latach 1940-1941//Polska 1939-1945. Straty osobowie i ofiary represji pod dwiema okupacjami, Warszawa, 2009. – P.245.

С.69. В липні 1941 р. І. Майський і В. Сікорський уклали угоду, в якій радянська сторона заявила, що пакт Ріббентропа-Молотова втратив свою силу. Знову-таки, про пакт тоді офіційно ніхто не знав (хоч американські спецслужби повідомили поляків). Втратив силу німецько-радянський договір про дружбу і кордон від 28 вересня 1939 р.

С.86. Черчілль вважав, що Польща не має прав на етнічно непольські землі. Це була позиція тільки не Черчілля, а консолідована позиція Антанти, висловлена 8 грудня 1919 р. в «Декларації Верховної ради союзних і об'єднаних держав з приводу тимчасового східного кордону Антанти» (в ході радянсько-польської війни 1920 р. проведена Антантою лінія стала називатися лінією Керзона).

Поляки й досі дуже гостро сприймають втрату східних кресів, тобто території з переважно українським населенням. Щоб притлумити цю гостроту у найбільш молодого покоління, бажано було б у шкільних підручниках розповідати про цю проблему, починаючи з 1918 р. Покоління початку ХХ ст. можна зрозуміти, але покоління початку ХХІ ст. уже знає, що кожний народ має право на свою державність в кордонах своєї етнічної території. Покоління середини ХХ ст. цього ще не розуміло. На стор.86 наводиться уривок з розмови Миколайчика зі Сталіним, де Миколайчик прямим текстом просить депортувати українців з території східних кресів (3 серпня 1944 р.).

Стор.91. Добре в підручнику висвітлені обставини етнічної чистки на Волині, але слід було б підкреслити, що українські націоналісти не знали, як буде вирішена проблема польського східного кордону, яка здавалася нерозв'язною впродовж трьох десятиліть. Пропозиція Черчілля на Тегеранській конференції про переформатування ягелонської Польщі на п'ястівську розв'язувала нерозв'язне питання.

Українські історики називають захоплення Сталіним українських земель Польщі в 1939 р. анексією і говорять про «воз'єднання» українських земель в

лапках. Однак Тегеранська, Ялтинська і Потсдамська конференції керівників трьох держав легітимізували сталінську анексію 1939 р., і в післявоєнну добу ми говоримо вже не про анексію, а про воз'єднання. У Малковського є зауваження, що рішення які визначали повоєнний устрій Європи і всього світу, були порушенням Атлантичної хартії (стосовно західноукраїнських і західнобілоруських земель). Але потрібно взяти до уваги консолідоване рішення союзників про ліквідацію Східної Пруссії як вогнища німецького мілітаризму. Це рішення було використане якраз і для розв'язання нерозв'язного питання про Польський східний кордон.

На стор. 91 називається цифра жертв етнічної чистки на Волині і у Східній Галичині. Вона явно завищена, але постійно фігурує в польській історіографії. Різниця тільки в тому, що Т.Малковський до Волині додає Східну Галичину.

Стор.127. Т.Малковський вважає, що причиною вимушеної відставки М.Хрущова у 1964 р. була його поступка Дж. Кеннеді під час кубінської кризи. Це неправда, Хрущов нічим не поступився, американці забрали свої ракети з території Туреччини. Є величезна кількість документів про причини відставки М.Хрущова.

Стор. 158. Висновок Т. Малковського: «Польща відродилася як держава з природними кордонами – уперше з часів Пястів». Висновок дорогого коштує. Якби школярі засвоїли цю мудру тезу!

Станіслав Кульчицький,
головний науковий співробітник Інституту
історії України НАН України,
доктор історичних наук, професор.
5 червня 2019 р.